

VABARIIGI VALITSUS

Eesti Euroopa Liidu poliitika prioriteetidid 2023–2025

Heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 22. juuni 2023. aasta istungil

1. Eestile on oluline inimväärikust, üksikisiku põhiõigusi ja -vabadusi, demokraatlikku valitsemisviisi ning õigusriiki austava ühiskonnakorralduse püsimine Euroopas. Euroopasse ei tohi jääda halle alasid, tingimused täitnud riigid peavad saama võimaluse Euroopa Liiduga liituda ning liitumisprotsessi tuleb tõhusamalt suunata. Eesti on aluslepete võimaluste piires valmis arutama Euroopa Liidu institutsioonide, poliitikavaldkondade ja eelarve reforme, mis on Euroopa Liidu laienemisel ühtsuse, arengu ja tõhusa toimimise jaoks vajalikud.
2. Märkimisväärselt muutunud julgeoleku- ja väliskeskkond, tehnoloogiline areng ning prognoositavad muutused looduskeskkonnas tingivad vajaduse parandada Euroopa julgeolekut, valmisolekut, kriisikindlust ja toimepidevust. NATO Madridi ja Euroopa Liidu Versailles' tippkohtumistel seatud strateegilised sihid tuleb viia ellu, et üheskoos saavutada kriisikindel ja võitlusvõimeline (*combat-effective*) Euroopa. Muutunud olukord on tekitanud vajaduse tugevdada usaldusväärseid partnerlussuhteid ning vähendada kriitiliste materjalide, tehnoloogiate, infrastruktuuri ja tarneahelatega seotud sõltuvust ja riske avatud maailmas.
3. Suhete ja kaubavoo teadmata ajaks katkemine agressiivse ja revisionistliku Venemaaga tingib Euroopa Liidu siseste strateegiliste energia-, transpordi- ja sideühenduste tugevdamise meie piirkonnas. Eeloleval perioodil ühinevad Balti riikide energiasüsteemid võimalikult kiiresti Kesk-Euroopa sünkroonalaga. Viime ellu kavandatud investeeringud ja loome eeldused Rail Balticu raudteeühenduse ja esimese meretuulepargi (ELWIND) valmimiseks 2030. aastal ning elektriühenduse tugevdamiseks Soomega 2035. aastal (Estlink 3). Euroopa Liit peab kindlaks määrama ka strateegiliselt olulised sideühendused ja looma abinõud nende valmimiseks.
4. Mitmikriisi lahendamise käigus paisunud riigivõlg tuleb saada kontrolli alla, taastades ja reformides euroala eelarvereevlite toimimist ning lõpetades siseturgu moonutavad riigiabi andmise erandid. Eduka digitehnoloogia juurutamise ja rohereformi keskmes peavad olema vabaturumajanduse põhimõtted, siseturg ja taastuvenergiade üleminek, Euroopa Liidu neli põhivabadust ja andmete vaba liikumine. Võtame Euroopa Liidu vahendid maksimaalsel määral kasutusse.
5. Ettevõtete aruandluskohustuse suurendamise asemel tuleb pakkuda nüüdisaegseid andmepõhiseid lahendusi ja rakendusi. Laiendame kaasamise hea tava põhimõtteid ka Euroopa Liidu õigusaktide eelnõude läbirääkimistele ja hoiame sidusrühmi läbirääkimistega kursis. Peame vajalikuks Euroopa Liidu otsustusprotsesside läbipaistvust ja rangemat ametnikueetika põhimõtete juurutamist. Euroopa Liidu õigusaktide ülevõtmisel tuleb piirduda kokkulepituga ja vältida nn ülekuuldamist.

VÄLISPOLIITIKA, JULGEOLEK JA KAITSE

6. **Muutunud julgeolekukeskkonnas**, kus oleme jõudnud varjatud konkurentsist avatud vastuseisuni ja ulatusliku sõjategevuseni Euroopas, on demokraatia, turumajandus, õigusriik ja inimõigustel põhinev väärtusruum surve all. Suurim julgeolekuoht Eestile on Venemaa, kelle eesmärk on lõhkuda ja ümber kujundada Euroopa julgeolekuarhitektuur ja reeglitel põhinev maailmakord. Seetõttu peab Venemaa agressiooni hukkamõistmisel, sanktsioonide kehtestamisel ja Ukraina toetamisel olema ELis kesksel kohal solidaarsus, tugev Atlandi-ülene suhe ning kollektiivkaitse tähtsustamine NATO-s. Euroopa Liit on viimase viie aasta kriisidest – rändekriis, pandeemia ja Venemaa agressioon Ukrainas – palju õppinud, muutunud ühtsemaks ning järjest tugevamaks geopoliitiliseks mängijaks. See on ka Eesti huvides. ELi ühine välis- ja julgeolekupoliitika peab põhinema demokraatia ja inimõiguste austamisel ning ühistel väärtustel ja julgeoleku edendamisel nii ELi naabruses kui ka maailmas laiemalt.
7. Eesti väärtustab ja peab oluliseks edasi arendada ühistel väärtustel põhinevat tugevat **transatlantilist suhet ja koostööd**, sealhulgas ELi-USA julgeoleku- ja kaitseedialoogi, ELi-USA vabakaubanduslepingu läbirääkimiste taasalustamise ning ELi-USA kaubandus- ja tehnoloogianõukogu koostöö edendamise kaudu. Samuti soovib Eesti tihendada koostööd **ELi ja Ühendkuningriigi vahel**, sealhulgas ELi välis- ja julgeolekupoliitilistes küsimustes.
8. Eesti ELi välis- ja julgeolekupoliitika keskne suund on **Ukraina igakülgne toetamine**, sh poliitilise, sõjalise, majandusliku ja humanitaarse abi kaudu. Ukraina jätkusuutlikuks toetamiseks sõjalise abiga on oluline tagada piisavad vahendid Euroopa Rahurahastust, aga ka teiste ELi toetusinstrumentide kaudu. Toetame Ukraina presidendi rahuvalemis sisalduvat sõnumit, et rahu ei saa sõlmida enne Ukraina territoriaalse terviklikkuse täielikku taastamist. Rahu peab jõustama rahvusvahelise korra, mille keskmes on territoriaalse terviklikkuse ja suveräänsuse põhimõtted ja kus pole kohta hallidel aladel.
9. Eesti töötab selle nimel, et **Ukraina liiguks kindlalt ELi liikmesuse poole**. Ukraina ülesehitamisel tuleb järgida ELi standardeid, et kiirendada Ukraina liitumiseks vajalike tingimuste täitmist ja integratsiooni ELi ühtsele turule. Eesti jätkab aktiiv-

selt panustamist Ukraina ülesehitamisse. Sõjast räsitud riigi taastamine on pikaajaline ja kulukas protsess, millesse liikmesriigid peavad olema võrdset kaasa-tud. Ukrainale tuleb tagada sõjas tekitatud kahjude hüvitamine, milles on oluline roll ka sanktsioonide kaudu külmutatud ja tõkestatud Venemaa varade kasuta-misel. Selleks tuleb leppida kokku ELi-ülesed lahendused. Tihendada tuleb ELi kaubandussuhteid Ukrainaga, et võimaldada kaubanduse laiapõhjalist arengut ning lõimumist ELiga. ELi kaubanduspoliitika, arengukoostöö ja laienemispoliitika peavad aitama kaasa Ukraina ülesehitamisele. Eesti töötab selle nimel, et lõimumisprotsess tooks ajutiste autonoomsete meetmete (tollitariifivabastus) asemel püsivad kvoodi- ja tariifivabad lahendused mõlemale poolele, nii Ukrai-nale kui ka ELile.

10. ELi laienemine on praegu geostrateegiliselt tähtsam kui kunagi varem. Tänu ELiga integreerimiseks vajalike riigivalitsemis- ja majandusreformide elluviimi-sele kandidaatriikides suureneb stabiilsus ja konkurentsivõime kogu Euroopas. Eesti on ELi laienemise tugev toetaja. **ELi laienemispoliitika** peab põhinema ELi väärtustel, kokkulepitud tingimuslikkusel ning laienemisprotsessis osaleva-te riikide edusammudel. Eesti soovib, et ELiga liitumise läbirääkimiste protsess võimaldaks senisest paremat motivatsioonisüsteemi, andes kolmandale riigile järkjärgulise ligipääsu ELi hüvedele, mis omakorda innustaks kandidaatriikide integratsiooni. Eesti ootab ELiga liituda soovivatelt riikidelt täielikku joondumist ELi ühise välis- ja julgeolekupoliitikaga, sh piiravate meetmetega. ELi tulevast laienemist silmas pidades on oluline analüüsida liitumise mõju ELi institutsioo-nidele, otsuste tegemise protsessile ja poliitikavaldkondadele ning valmistuda uute liikmete vastuvõtmiseks. ELi kohanemine uute liikmete liitumisega on või-malik ELi aluslepinguid muutmata. Lisaks Ukrainale toetab Eesti ka Moldovat ELiga liitumiseks vajalike reformide elluviimisel ning samuti Georgia ELi pers-pektiivi. Stabiilsuse ja heaolu ala laienemiseks Euroopas on väga oluline ka Lää-ne-Balkani riikide edasiliikumine ELi integratsioonis.
11. Peale ELi laienemise raamistiku on ELi lähinaabruse stabiilsuse hoidmisel jätkuvalt oluline roll ELi **idapartnerluspoliitikal**. Seetõttu peab Eesti vajalikuks idapartnerluse kui mitmepoolse koostööformaadi jätkumist, sest see võimaldab edendada ELi suhteid kõigi viie idapartnerluse riigiga: sh toetada reforme ka Armeenias ja Aserbaidžaanis ning toetada Valgevene kodanikuühiskonda. Samuti tuleb jätkata panustamist ELi tsiviilsetesse missioonidesse, arvestades Eesti välispoliitika prioriteetriike nagu Ukraina, Moldova, Georgia ja Armeenia. Eesti järgib julgeoleku jagamatuse põhimõtet 360 kraadi ulatuses ja jätkab osalemist ELi sõjalistes operatsioonides ja missioonides.

- 12. EL peab suhetes Venemaaga** lähtuma printsibist, et igasuguste edasiste suhete aluseks on sõjalise tegevuse lõpetamine Ukrainas ning viimase territoriaalse terviklikkuse taastamine. EL peab ühiselt töötama Venemaa edasise poliitilise isoleerimise nimel rahvusvahelisel areenil. Sõja, inimsusevastaste, agressiooni- ja genotsiidikuritegude toimepanijad tuleb võtta vastutusele. Selle eelduseks on võimalikult lai rahvusvaheline toetus ning Venemaa poliitilise juhtkonna vastutusele võtmine. Jätkata tuleb ELi tõhusa ja sihipärase sanktsioonipoliitikaga, mis on oluline mõjutusvahend, et Venemaa lõpetaks sõja. Vajalik on ELi-poolne tugi Venemaa demokraatlike liikumiste ja inimõiguslaste tegevusele ning venekeelse vaba meedia toetamisele. Eesti töötab selle nimel, et kaotada nii kiiresti kui võimalik ELi sõltuvus Venemaa maavaradest, eelkõige energiakandjate sektoris, ja vältida uute sõltuvuste tekkimist.
- 13. ELi sanktsioonipoliitika peab olema tõhus ning mõjus.** Senisest enam on vaja pöörata tähelepanu ka meetmete ühtsele ELi-ülelele rakendamisele. Venemaa suhtes kehtestatud sanktsioone tuleb karmistada ja sanktsioonidest möödahiilimine kolmandate riikide kaudu peatada. Sanktsioonidest möödahiilimine tuleb kriminaliseerida. Kaaluda tuleb ELi-ülese jõustamisasutuse loomist ning Euroopa Prokuratuuri pädevuse laiendamist rasketele ja piiriülese mõõtmega sanktsioonide rikkumistele. Võitluses väliste infooperatsioonidega oleks kasulikuks töövahendiks uue ELi horisontaalse sanktsioonirežiimi loomine.
- 14.** Senised kriisid on näidanud, et ELil on olemas vajalikud tööriistad oma huvide kaitsmiseks ja kerksuse edendamiseks. **Olemasolevaid instrumente** tuleb kasutada veelgi strateegilisemalt, sh ELi välispiiri ja elanikkonnakaitseks ning vajaduse korral mõjutusvahendina oma eesmärkide eest seismisel suhetes kolmandate riikidega (nt arengukoostöö, tööriistad majandusjulgeoleku ja elutähtsate teenuste toimimise tagamiseks, väliskaubanduspoliitika vahendid ja sanktsioonid, kriisihjesuutlikkus, hübriid- ning küberdiplomaatia raamistik). Riigi julgeoleku tagamine ja julgeolekuküsimused on liikmesriikide esmane vastutus. Selleks, et seista vastu kolmandate riikide vaenulikule tegevusele, sh mõjutus- tegevusele ja infooperatsioonidele, tuleb suurendada **ELi liikmesriikide ja institutsioonide kerksust**. Liikmesriikidel peab olema võimalik välistada kriitiliste toodete ja teenuste puhul riigihangetelt kolmandate riikide pakkujad, millega võib kaasneda julgeolekuoht. Riskide vähendamise kõrval on oluline luua usaldusväärseid ühendusi (*Trusted Connectivity*). Peame vajalikuks ELi Euroopa tiimi lähenemist ning geograafiliselt kaugemate partnerite hõlmamist positiivselt kahepoolse digi-, küber-, kliima- ja energia- jm koostöö kaudu. Võttes arvesse muutunud geopoliitilisi olusid ning vaenulike kolmandate riikide küberrünnakute kasvu, on oluline sobivate ELi mõjutusvahendite olemasolu. Ühe võimalusena

tuleb kaaluda kaubanduse sunnimeetmete algatusega sarnast instrumenti, mis võimaldaks efektiivselt liikmesriikide koordineeritud vastust juhul, kui üks või mitu liikmesriiki satuvad küberrünnaku alla.

15. Suhetes **Hiinaga** tuleb püüelda ELi huvidest ja väärtustest lähtuva ühtse poliitika ja sõnumite poole ning arendada koostööd samameelsete riikide, eriti Atlandi-üleste partneritega. ELi ja Hiina dialoog meie jaoks olulistel teemadel, nagu näiteks inimõigused, peab jätkuma. Vähendada tuleb ELi ja liikmesriikide kriitilisi sõltuvusi Hiinast.
16. Tulenevalt märkimisväärselt halvenenud rahvusvahelisest julgeolekukeskkonnast peavad EL ja liikmesriigid tegema senisest märgatavalt kiiremini ja suuremaid **pingutusi julgeoleku tugevdamiseks**. Venemaa Föderatsiooni kasvanud sõjalise ohu tõttu on vajalik kõikide liikmesriikide sõjalise kaitse kulude taset tõsta ja seeläbi kasvatada Euroopa kaitsevõimet. Lisaks sõjalisele kaitsele on Eesti eesmärk tugevdada kriisikindlust läbivalt kõikides valdkondades, nii individuaalsetes liikmesriikides kui ka Euroopa Liidu tasandil. Kriisikindluse kaudu tagame, et meid on raskem rünnata ja et me taastume kiiremini, olgu tegemist looduskatastroofi, hübriidrünnakute või muu kriisiga. Turvalisema ja kriisikindlama keskkonna kujundamiseks peab julgeolekuküsimustega arvestama nii poliitika kui ka õigusaktide väljatöötamisel, aga ka tööprotsesside, tarneaahelate, taristu ja rahvusvahelise koostöö puhul.
17. **Euroopa kaitsevõime märkimisväärses tugevdamiseks** peavad liikmesriigid keskenduma sõjalise võime suurendamisele, sh kriitiliste võimepuudujääkide parandamisele, varude taastamisele, võimearendusele ja kaitsealasele innovatsioonile, samuti sõjalise mobiilsuse suurendamisele. ELi kaitsetööstuse tootmisvõimsust tuleb kiires tempos tõsta ning toetada Eesti ettevõtete osalemist kaitsevaldkonna projektides, et tugevdada iseseisvat kaitsevõimet. Senine Euroopa Kaitsefondi toimimismudel, mis eeldab ka väike- ja keskmise suurusega ettevõtete kaasamist, on töötanud hästi ja peab jätkuma. Samuti on oluline, et Euroopa kaitsetööstust puudutavad reeglid võimaldaks edaspidi sellist kaitsetööstuse omandipoliitikat, mis ei piira ettevõtete arengut geograafiliselt väljapoole ELi. Eesti kaitsetööstuse ettevõtete jaoks on vaja suurendada kapitali kättesaadavust, sealhulgas laiendades Euroopa Investeerimispanka rahastamisvõimalusi, et tagada ettevõtete kasvufaasi finantseerimine. Ajakohastada tuleb kaitse- ja julgeolekuvaldkonna hangetes osalemise nõudeid, et võrdsustada ettevõtete võimalusi neis osaleda. Kaitsetööstuse siseturu arendamiseks tuleb tootmisel järgida ühtseid NATO standardeid ja kaotada piirangud erinevate tootjate toodete kasutamisel, et tagada meie kaitsevõime igal ajal.

- 18.** Eesti väärtustab ja peab oluliseks edasi arendada ühistel väärtustel põhinevat koostööd strateegiliste liitlastega, kes panustavad Euroopa julgeolekusse. Arendada tuleb **ELi-NATO teineteist täiendavat koostööd neis** valdkondades, kus EL saab pakkuda lisaväärtust Euroopa julgeoleku tugevdamiseks, pidades silmas NATO peamist rolli kollektiivse julgeoleku tagamisel.

KRIISIKINDLUS

19. Halvenenud julgeolekukeskkonnas tuleb suurendada kogu **riigi ja elanikkonna kriisikindlust**. Ka Euroopa Liidus tuleb edasi arendada ühist valmisolekut reageerida liikmesriikide elanike turvalisust mõjutavatele raskete tagajärgedega kriisidele ja ohustsenaariumidele, sh sõjaline konflikt. Liikmesriigile peab olema tagatud kiire abi nii suurõnnetuste, looduskatastroofide ja inimtegevusest tingitud riigipiire ületavate ohtude korral kui ka näiteks ulatusliku tervisekriisi puhkedes või massilise sisserände olukorra tekkimisel. Suurte julgeolekuohtude korral peab olema võimalik ELi elanikkonnakaitse mehhanismi (UCPM) kaudu abi küsida ja saada juba enne kriisi puhkemist riskihinnangu alusel. ELi elanikkonnakaitse mehhanismi toel ELi-üleste (rescEU) erivõimete loomisel on Eesti peamine huvi CBRN (keemiliste, bioloogiliste, kiirgus- ja tuumaohutude) seire ja tuvastamise võime loomine. Samuti peame vajalikuks vastava erivarustuse eelpositsioneerimist meie regioonis. Inimeste kiiremaks abistamiseks hädaolukorras tuleb edendada hädaabinumbrile 112 helistajate asukoha määramise täpsust, milleks tuleb kehtestada ELi-ülelülitised ühtsed asukohateabe täpsuse nõuded.
20. Ühiskonna toimimise ja kriisikindluse alus on **elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamine**, mille puhul tuleb valmistuda ka kõige äärmuslikumateks olukordadeks. Eesti eesmärk on suurendada veealuse kriitilise taristu seiret ning kaitset Läänemeresel, et tagada teenuste piiriülene toimepidevus. Selleks tuleb arendada välja üleeuroopaline seiresüsteem.
21. Hädaolukorras või ohtude tõttu **tarneahelate sujuvale toimimisele** võib olla vaja koguda ettevõtjatelt erinevat informatsiooni nende tootmisvõimsuse, varude jms kohta. ELi õigusaktides sisalduvad kohustused ettevõtjatele jagada andmeid riigi või Euroopa Komisjoniga peavad olema alati põhjendatud.
22. Elutähtsate sektorite nagu energeetika, transport, tervishoid, rahandus ja toidutootmine toimepidevus sõltub üha enam tehnoloogiate ja süsteemide **küberturvalisuse tasemest**. Eesti eesmärk on turvalise ja usaldusväärse küberruumi tagamine nii Eestis kui ka mujal Euroopa Liidus. Vastastikusest usaldusest sõltub, kui palju ollakse nõus infot vahetama. Usalduse loomiseks ja infovahetuse parandamiseks tuleb korraldada senisest enam ühiseid õppusi. Uute koostööformaaside loomisel tuleks

enam tähelepanu pöörata tegelike vajaduste analüüsimisele, et mitte tekitada dubleerivaid mehhanisme, ja keskenduda juba olemasolevate arvukate koostöövormide paremale toimimisele. Välja tuleb töötada üleeuroopalised küberstandardid ja nõuded, sh interneti halduses, et saavutada suurem ja ühtlasem küberturvalisuse tase. Et tagada piisavad investeeringud küberturvalisusesse, tuleb kokku leppida minimaalne küberkulutuste tase investeeringute kogusummast. Selleks tuleb esimese sammuna Euroopa Liidu Küberturvalisuse Ameti juhtimisel töötada välja ühine metoodika küberkulutuste piisavuse hindamiseks. Euroopa Liidus loodud küberturvalisuse sertifitseerimissüsteem peab kindlustama Euroopas müüdavate ühendatud seadmete ning digitoodete ja teenuste vastavuse küberturvalisuse standarditele. Selleks tuleb välja töötada ELi sertifitseerimisskeemid. Sertifitseerimisel ei tohi kehtestada proteksionistlikke tingimusi, nagu nt andmelokalisatsiooni piirangud pilveteenuste puhul. Samuti tuleb edendada küberkaitsealast koostööd militaar- ja tsiviilsektori vahel, et tagada parem koostalitlusvõime ja laiem olukorratadlikkus.

SISEPIIRIDETA ALA

- 23.** Eestile on oluline **vaba liikumise kui ELi põhivabaduse tagamine ja vaba liikumise ala parem toimimine**. Selleks tuleb tõhustada ühist välispiirihaldust, arendada edasi politseikoostööd ja tõhustada rände- ja varjupaigasüsteemi, et tulla paremini toime rändesurvega. **Schengeni ala tuleb laiendada** ja piirikontroll kaotada nende liikmesriikide suhtes, kes täidavad liitumiseks vajalikke tingimusi.
- 24.** Lähiaastatel rakenduvad Euroopa Liidu **uued piirihalduse infosüsteemid**¹ ning nende koostalitlusvõime teiste sisejulgeoleku ja rändehalduse infosüsteemidega aitab tuvastada tõhusalt identiteedipettusi ning teha isikute taustakontrolli. Infosüsteemide kasutamist ja andmete kvaliteeti tuleb regulaarselt hinnata ja tagada puudujääkide kiire kõrvaldamine. Samuti tuleb arendada ELi sisejulgeoleku infosüsteemide koostalitlusvõimet tollisüsteemidega, eelkõige impordikontrolli süsteemiga, et tuvastada ohtlikke aineid ja ebaseaduslikku tegevust juba piiril. Euroopa Liidu välispiiri valvamise ühtlaselt kõrge taseme tagamiseks peame vajalikuks **välispiiri** valvamise miinimumstandardi kehtestamist. Standard peaks arvestama erinevate piiritüüpide eripära ning hõlmama eelkõige

1. Riiki sisenemise ja riigist lahkumise süsteem, Euroopa reisiinfo ja -lubade süsteem (ETIAS)

nõudeid piiri taristule ja tehnikale. Standardi alusel korraldatud piiri valvamine võimaldab eelkõige ennetada ohte, kuid ühtlasi aitab tuvastada piiride haavatavust. Peame oluliseks Euroopa Liidu välispiiri taristu väljaehitamist ja selle valvamisega seotud tegevusi, sh infosüsteemide arendust, sest välispiiri valvamine on liidu selge ühishuvi. Suurendada tuleb **Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ameti (Frontex) reageerimiskiirust kriisiolukordades** ja parandada ühise väljaõppe korraldamist. Näeme Sisekaitseakadeemial suurt potentsiaali Frontexi partnerakadeemiana ja oleme valmis ELi rahastuse toel korraldama Eestis väljaõpet ameti ühisele piirivalvekorpusel. Töötame selle nimel, et Eestisse loodaks Frontexi regionaalne logistikakeskus ning missioonide juhtimispunkt Põhja-Balti regioonis.

- 25. Piirikontrolli** ajutine taaskehtestamine sisepiiridel peab jääma erakorraliseks, põhjendatud ja ajaliselt piiritletud meetmeks. Sellele tuleb eelistada alternatiivseid lahendusi, nagu tõhusam infovahetus ja politseikoostöö, et negatiivne mõju vabale liikumisele oleks väiksem. Turvalisuse parandamiseks on oluline ühtlustada reisijate broneeringuinfo (PNR) ja reisijate eelteabe (API) kogumise põhimõtteid. Sealhulgas tuleb võimaldada koguda andmeid ka ELi-siseste lendude kohta. Kuna tegemist on olulise tööriistaga raske kuritegevuse ja terrorismi vastases võitluses, peame vajalikuks nende teabevahetussüsteemide laiendamist ka mere- ja maismaatranspordile. Soovime selleks teostatavusanalüüside koostamist nii meretranspordi kui ka maismaatranspordi kohta.
- 26.** Schengeni **viisataotlusprotsessis** tuleb arendada viisataotluste digitaalset keskkonda ja võtta kasutusele võltsimiskindel e-viisa, et hõlbustada viisade taotlemise ja menetlemise protsessi ning vähendada viisamenetluse kulusid. Peame vajalikuks ELi tasandil mõjuhinnangu koostamist taotlusplatvormi laiendamiseks ka pikaajalistele viisadele, mis aitaks vähendada liikmesriikide arenduskulusid. Tõrgeteta reisimise ja sujuvama reisijate kontrolli edendamiseks tuleb digitaliseerida **reisidokumendid**², mille tehniline lahendus peaks olema kooskõlas Euroopa digitaalse identiteedi raamistikuga ja koosvõimeline Euroopa digiidentiteedi kukru lahendusega.
- 27. Rändesurvevähendamiseks** on Euroopa Liidu välispiiri valvamise parandamise kõrval vajalik arendada koostööpartnerlust peamiste päritolu- ja transiidiriikidega rände algpõhjuste vähendamiseks, tagasivõtupoliitika rakendamiseks, inimkaubanduse ja -smugeldamise tõkestamiseks ning pagulaste toetamiseks nende päritolupiirkonnas. Prioriteetne on partnerlussuhete arendamine Põhja-Aafrika, Saheli piirkonna, Lääne-Balkani ja Aasias siiditee riikidega, sealhulgas Türgiga. ELi tasandil tuleb otsida võimalusi turvaliste kolmandate riikidega uute koostöömudelite arendamiseks, mis võimaldaks viia varjupaigamenetlusi

2. Passid ja isikutunnistused

läbi ka väljaspool Euroopa Liitu. See aitaks vähendada ebaseadusliku rände tõmbefaktoreid. Selliste koostöömudelite puhul on oluline tagada, et kolmandad riigid järgiksid rahvusvahelise humanitaarõiguse põhimõtteid.

28. Kolmandate riikide tagasivõtukoostöö parandamiseks tuleb kasutada sihipäraselt Euroopa Liidu arengukoostöö-, kaubandus- ja viisapoliitika kõiki võimalusi. Riikide suhtes, kes ei tee tagasivõtualast koostööd, tuleb karmistada viisade väljastamise tingimusi vastavalt kehtivale viisaeeskirjale. Tõhustada tuleb ka viisavabaduse peatamise mehhanismi, et viisavabadust ei saaks kuritarvitada.
29. **Euroopa Liidu rände- ja varjupaigasüsteemi** paremaks toimimiseks tuleb kehtestada tõhusad piirimenetlused, et teha juba välispiiril vajalik taustakontroll ning kiirendada rahvusvahelise kaitse taotluste põhjendatuse hindamist. Välja tuleb töötada ELi ühised turvaliste riikide ja turvaliste kolmandate riikide nimekirjad, mis võimaldaks kiirendada nende rahvusvahelise kaitse taotlejate menetlust ja tagasi saatmist, kes on saanud turvalistest riikidest. Tagasisaatmisotsuseid tuleb vastastikku tunnustada ja kiirelt täitmisele pöörata.
30. Suure rändesurve alla sattunud eesliniriikidele peab olema tagatud piisav Euroopa Liidu operatiivabi. Peame oluliseks, et ka kõik liikmesriigid toetavad eesliniriikide vastavalt oma võimetele ja võimalustele, valides selleks sobiva panustamise viisi. Rahvusvahelise kaitse saajate ümberpaigutamises ja ümberasustamises osalemine kui üks võimalik abistamise viis peab jääma liikmesriigi otsustada. Vastuvõtukoormuse ja rändesurve hindamisel tuleb arvesse võtta ka ajutise kaitse saanud Ukraina sõjapõgenike arvu liikmesriikides.
31. Ajutine kaitse on olnud tõhusaks lahenduseks üle nelja miljoni **Ukraina sõjapõgeniku** abistamisel Euroopas. Peame oluliseks, et see jääks üheks ELi kriisihalduse tööriistaks ka edaspidi. Vajalik on ajutise kaitse direktiiv ajakohastada, et võtta arvesse rakendamise õppetunnid (näiteks liikmesriikide vahel vaba liikumise võimaluse andmine kaitse taotlejatele ja topeltregistreerimise vältimiseks teabevahetussüsteemi loomine liikmesriikide asutustele). Peame vajalikuks luua ELi rahastusmehhanism nii sõjapõgenike naasmise toetamiseks kui ka suurima vastuvõtukoormusega liikmesriikide toetamiseks sõjapõgenike pikaajaliste kohanemistegevuste elluviimisel. Ajutise kaitse pikendamisega seotud halduskoormuse ja kulude vähendamiseks tuleb ELi tasandil töötada välja digitaalse elamisloa lahendus.
32. ELi välispiiri julgeolekut võivad ohustada **hübriidrünnaku** olukorrad, kus kolmas riik kasutab ebaseaduslikku rännet survevahendina. Peame vajalikuks rände ära kasutamise olukordade selget õiguslikku määratlemist ELis ja ühiste sammude

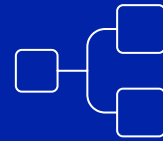
kokkuleppimist nii ennetamiseks kui ka reageerimiseks. Peame oluliseks, et sellise rünnaku olukorras on liikmesriigil võimalik seada piirangud rahvusvahelise kaitse taotluste esitamise kohtadele ning rakendada laiaulatuslikult piirimenetlust tegeliku kaitsevajaduse kiireks tuvastamiseks ja tagasisaatmiste kiirendamiseks. Liikmesriigil peab olema õigus keelduda rahvusvahelise kaitse taotluse registreerimisest, kui selle on esitanud välismaalane, kellel oli võimalik liikmesriiki siseneda selleks ette nähtud piiripunktide kaudu, ja tema tagasisaatmine ei ole vastuolus tagasisaatmise lubamatuse põhimõttega. Samas oleks riigil jätkuvalt võimalik teha humanitaarkaalutlustel erandeid.

- 33.** Edasi tuleb liikuda **justiitsvaldkonna piiriülese digitaliseerimisega** Euroopas. Selleks tuleb seni peamiselt sisevaldkonna infosüsteemidega tegelenud Euroopa Liidu IT-agentuurist (eu-LISA)³ kujundada laiemate ülesannetega IT-amet, kes lisaks sisevaldkonna infosüsteemidele toetaks piiriüleseks koostööks vajalike digilahenduste arendamist ka teistes valdkondades. Selleks on vajalik muuta ameti alusmäärust ja kohandada juhtimisstruktuuri selliselt, et amet saaks toimida valdkonnaülese IT-ametina ning Tallinna üksus oleks üks tehnilisi asukohti IT-lahenduste arendamisel ja uute infosüsteemide majutamisel. Näeme, et amet saaks lähiaastatel täita suuremat rolli justiitsvaldkonna piiriülese digitaliseerimise toetamisel, aga ka näiteks sõjalise mobiilsuse alast koostööd hõlbustavate IT-lahenduste loomisel.
- 34.** Euroopa Liidu digitaalse ühtse turu reeglite loomisel tuleb jälgida, et liialt range andmekaitse nõuete või uute tehnoloogiate kasutamise piirangute seadmisega ei kitsendataks põhjendamatult **kriminaalmenetluse** läbiviimise võimalusi. Õiguskaitseasutustele peavad olema kättesaadavad kriminaalmenetluse läbiviimiseks vajalikud sideandmed sõltumata nende andmete asukohast Euroopa Liidus. Seetõttu on vaja kehtestada sideandmete säilitamise ühtsed ELi tasandi reeglid, mis peavad looma tasakaalu julgeoleku tagamise ja privaatsuse kaitse eesmärkide vahel. Andmete säilitamine peab olema lubatav selliselt, et õiguskaitseasutustel oleks võimalik tõhusalt kuritegusid ennetada ja menetleda. Isikute põhiõigused tuleb tagada kindlate juurdepääsureeglite kehtestamisega ning erinevate õiguskaitsevahendite sätestamisega.
- 35.** Euroopa Liidu **karistusõiguse kujundamine** peab piirduma üksnes miinimumnõuete harmoneerimisega, austades liikmesriigi pädevust oma karistusõiguse aluspõhimõtete ja süsteemi kujundamisel.
- 36.** Eesti ei toeta **veebisisu tuvastamiseks** õiguskaitseasutustele tagauste tekitamise võimalust otspunktkrüpteerimise lahendustesse. Kasutada tuleks privaatsust säilitavaid tehnoloogiaid, mis võimaldavad krüpteeritud sisu analüüsida ilma dekrüpteerimata, nii et säiliks krüpteeringutele tuginevate digiteenuste töökindlus, turvalisus ja terviklikkus.

3. Euroopa amet vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suuremahuliste IT-süsteemide operatiivjuhtimiseks

KESTLIK ARENG JA KONKURENTSIVÕIME

- 37.** 2022. aasta globaalne keskmine temperatuur oli hinnanguliselt 1,15 °C kõrgem võrreldes tööstusrevolutsiooni eelse ajaga ja kasvuhoonegaaside heide jätkab suurenemist. IPCC⁴ 2023. aasta raport tõstab esile, et seni kokkulepitud eesmärgid ei ole piisavad, et hoida globaalse keskmise temperatuuri tõus tunduvalt alla 2 °C võrreldes tööstusrevolutsiooni eelse ajaga. Seejuures rõhutab IPCC raport vajadust heitkoguseid järsult vähendada juba 2030. aastaks. Samal ajal on liikide väljasuremine IPBES⁵ hinnangul kuni 10 000 korda suurem kui nende loomulik väljasuremismäär. Et neid trende muuta, tuleb kõigi tegevuste puhul arvestada **planeedi taluvuse piiridega** (sh elurikkus, veeressursid, reostus) ning lähtuda **põhimõttest, et saastaja maksab**, mis annab tõuke kasutada ressursse tõhusamalt ning rakendada puhtamaid tehnoloogiaid.
- 38. Kasvuhoonegaaside ja õhusaasteainete heitkoguste vähendamiseks** tuleb tõsta tempot uute tehnoloogiate ja ärimudelite väljatöötamisel ja kasutuselevõtmisel ning looduslike süsinikusidujate taastamisel ja tugevdamisel. Selleks tuleb kasutada ELi ühtseid ja siseturusõbralikke lahendusi. Need tegevused parandavad samal ajal ka ELi pikaajalist konkurentsivõimet. Pikaajalise konkurentsivõime eeldusteks on **tugev siseturg ja siseturul toimiv konkurents, ettevõtete ligipääs rahastusele, digilahenduste ja andmemajanduse võimaluste ärakasutamine, kvaliteetne taristu ja ühendused**. Euroopa ühtne turg on edulugu, mis annab 18% kogu maailma sisemajanduse kogutoodangust, kuid selle täielik potentsiaal alles ootab kasutamist. ELi ja Eesti konkurentsivõime suurendamiseks tuleb lihtsustada ühtsel turul tegutsemist ning kaotada piiriülese ettevõtluse takistused. Rohe- ja digipööre avavad ettevõtetele uusi võimalusi. Uutel tehnoloogiatel ja ärimudelitel on suur mõju kogu ELi majanduse konkurentsivõimele ja tootlikkusele, nende väljatöötamine ja kasutuselevõtt edendab innovatsiooni ja aitab ellu viia kaksikpööret. Ka globaalses konkurentsivõimel on vaja, et EL haarab juhtrolli olulistest tulevikupotentsiaaliga tehnoloogiates nagu tehisintellekt, kõrgjõudlusega andmetöötlus ja virtuaalreaalsus ning kasutab arenenud digitaalset taristut, kaasa arvatud 5G ja 6G ühendused ja pilvandmetöötlus.

4. Valitsustevaheline kliimamuutuste paneel

5. Elurikkuse ja loodushüvede koostöökogu

Ettevõtlus ja innovatsioon

- 39.** Tugev siseturg põhineb **ausal konkurentsil** ja võrdsetel võimalustel nii liikmesriikide kui ka ettevõtete jaoks. Turutõrke kõrvaldamiseks või vastusena ootamatutele kriisidele antava riigiabi reeglistik peab olema ajutine ja kindla sihiga. Sellise riigiabi lubamise üle peab Euroopa Komisjon otsustama viivitusteta ja läbipaistvalt ning tagades kõikide riikide võrdse kohtlemise. Naasta tuleb tavapärase konkurentsireeglite juurde ning taastada eelarvereeglid.
- 40. Uutele turgudele laienemine** võib olla ettevõttele kulukas, isegi kui see tähendab vaid liikumist ühest liikmesriigist teise. Eesti ettevõtetel oleks palju kasu praktilisest ettevõtte laiendamise tööriistast, mis aitab ettevõttel oma tegevusala põhjal hinnata, kuhu ja kuidas ühtsel turul laieneda. Selleks tuleb muuta piiriüleised e-teenused ja õigusinformatsioon ettevõtlusharu põhiselt hõlpsasti kättesaadavaks ja kasutatavaks ELi ühtse digivärava kaudu. Parandada tuleb **platvormitöö** tegemise tingimusi ning suurendada läbipaistvust platvormitöö algoritmilises juhtimises, arvestades seejuures uudsete ettevõtlusmudelite arenguvajadusega.
- 41.** Euroopa Liidu eeskirjad, millega on kokku lepitud, milline riik maksab vaba liikumise õigust kasutanud inimestele hüvitisi või millisesse riiki peab tööandja maksma töötaja eest sotsiaalkindlustusmaksed (näiteks sotsiaalmaks ja töötuskindlustusmaks), on aegunud. Isikute vaba liikumise jätkuvaks tõrgeteta toimimiseks on oluline kokku leppida **sotsiaalkindlustuse koordineerimise** reeglite uuendamises ja ühetaolises rakendamises.
- 42.** Ettevõtete jaoks on piiriülestel **riigihangetel** osalemise takistuseks hangete kohta käiva informatsiooni piiratud kättesaadavus: liikmesriikide hankeregistrites on hangetega seotud dokumendid tihti vaid kohalikus keeles. Selle takistuse kaotamiseks tuleb välja töötada keeletehnoloogilised lahendused, mis võimaldavad hanketekste teha kiirelt kättesaadavaks kõigis ELi keeltes
- 43.** Kliima- ja keskkonnanäesmärgid on meie kõigi ühised eesmärgid ning nende elluviimiseks vajavad kõik liikmesriigid **uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid**. Euroopa ühishuviprojektide (*Important Projects of Common European Interest, IPCEI*) kontseptsioon ja rahastamine vajavad ülevaatamist, et laiendada osalevate liikmesriikide ringi. Vajalikud on ühised projektid ja kapitali kättesaadavust parandav ühine Euroopa rahastusmehhanism (kas toetuste, garantii- või laenumeeetme näol) puhaste tehnoloogiate arendamiseks ning kasutuselevõtuks. Samuti on vaja luua liikmesriikides rohetehnoloogiate ja roheliste ärimudelite arendamist

toetavaid ökosüsteeme, mis aitavad ettevõtetel, eriti väike- ja keskmise suurusega ettevõtetel ühiselt kapitali kaasata. Nendes ökosüsteemides võiks osaleda ka Euroopa Komisjon, et järelevalve ja aruandluse kõrval aidata ja nõustada nii liikmesriike kui ka ettevõtteid ühishuviprojektide ettevalmistamisel ja raha taotlemisel. Oluline on ühiselt kokku leppida toetusmahud ning tagada senisest kiirem riigiabilubade menetlus. Kogu protsessiga seotud halduskoormus peab kahane- ma, hõlbustades aruandlusega seonduvat. Rahastusele ligipääsu parandamist vajavad teiste seas süvatehnoloogiatega tegelevad iduettevõtted, kuna erakapi- tali investeeritakse sellesse valdkonda vähe ning turu loomine võtab tavapära- sest rohkem aega.

44. Eesti eesmärk on **teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi „Euroopa horisont“** mõju suurendada ja rakendada seda senisest enamate Eesti tea- dusasutuste ja ettevõtete osalusel. Programmi „Euroopa horisont“ strateegilise plaani (2024–2027) ja uue raamprogrammi ettevalmistamisel tuleb esikohale seada Euroopa koostöö ühiste probleemide lahendamisel ning tagatud peab olema suuremahuliste ja väikeprojektide tasakaal. Peame vajalikuks, et lisaks senistele programmi „Euroopa horisont“ prioriteetidele ning digi- ja rohepöörde jätkuvale toetamisele tähtsustataks ka rahvusvahelist teaduskoostööd, teadmis- te väärimdamist, süva- ja biotehnoloogia ning energia-, tehnoloogia- ja ühiskon- na julgeoleku, sh küberturvalisuse teemasid.
45. ELi väliskaubanduspoliitika peab olema **avatud ja ambitsioonikas**, mis toetub Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) kesksele maailmakaubandussüs- teemile. Ühine väliskaubanduspoliitika peab tagama, et ELi ja Eesti ettevõtjad oleksid kaitstud ebaausate kaubandustavade eest, sealhulgas tuleb leida võima- lusi tugevdada ELi majanduse julgeolekut ning vähendada sõltuvusest tulenevaid riske. EL peab välja töötama põhimõtted, mis puudutavad võtmetehnoloogiate eksporti ja importi ning nende kasutust osana kriitilisest taristust. Samuti tuleb kaubanduspoliitika kaudu arendada kestlikku arengut ning mitmekesistada ELi tarneahelaid. ELi ühepoolsete kaubanduse kaitsemeetmete kokkuleppimisel ja rakendamisel peavad need olema eesmärgipärased, kooskõlas ELi avatud kau- banduspoliitika põhimõtete ning WTO reeglitega. EL peaks senisest kiiremini sõlmima uusi vabakaubanduslepinguid. Eesti huvides on head ja tugevad kau- bandussuhted Ameerika Ühendriikidega. Samuti peab Eesti oluliseks, et tihe- neksid kaubandussuhted Moldovaga, et tagada riigi sujuv integreerimine ELiga. Kaubandussuhted peavad süvenema ka idapartnerluse ja Aafrika riikidega. Eesti töötab selle nimel, et leppida kokku siduvad digitaalse kaubanduse reeglid (nt andmevoogude reguleerimine ja usaldusteenuste, sh digiallkirjade vastastikune tunnustamine) oma peamiste partneritega.

Andmete vaba liikumine

- 46. Andmete vaba liikumine** viienda põhivabadusena annab võimaluse juurutada personaalse riigi lahendusi ELis. Tänapäeval on andmed sama hädavajalik ressurss nagu iga muu kriitiline tooraine, millele ligipääsu lihtsustamiseks tuleb ELis teha ühiseid pingutusi. Andmeid võib kasutada üha uute teenuste, toodete ja avalike hüvede loomiseks ning neile ligipääs on eelduseks tehisintellekti arendamisel ja kasutusele võtmisel. Riigi ja avalikke ülesandeid täitvate ettevõtete poolt avaandmete kättesaadavaks tegemine toetab avatud valitsemist, läbipaistvust ja koostööd. Kuigi esimesed väärtuslike andmestike kategooriad on Euroopa Liidu tasandil kehtestatud, on oluline jätkata valdkonna arenguga ning **kehtestada täiendavaid väärtuslike andmestike kategooriaid** (näiteks keeleandmestikud, metsatulekahjusid puudutav teave, vee kättesaadavus ja kvaliteet), mis tuleb muuta kõigile kättesaadavaks masinloetavalt ja tasuta vastavalt ELis kokku lepitud nõuetele.
- 47.** Andmete potentsiaali paremaks kasutamiseks tuleb luua võrdsed võimalused andmete jagamiseks ja kasutamiseks õiglaste reeglite toel. Inimestel peab säilima kontroll oma andmete üle. Piiriüleste projektide edukaks elluviimiseks vajaliku investeerimis- ja õiguskindluse loomiseks tuleb ELi andmekaitse reeglite rakendamine muuta Euroopas ühetaolisemaks, milles on teiste seas oluline roll andmekaitse järelevalveasutustel ja nende omavahelisel koostööl. Andmekaitse reeglites tuleb näha võimalusi andmete vaba liikumise ning nende turvalise ja vastutustundliku kasutamise soodustamisel. Selleks, et andmemajandus oleks ELis senisest paremini fookuses, tuleb luua andmete vaba liikumise peadirektooraat ning eraldi andmetega tegeleva voliniku või komisjoni asepresidendi ametikoht analoogselt roheleppe asepresidendi kohaga.
- 48.** Eesti eesmärk on, et väike- ja keskmise suurusega ettevõtetel on tulevikus lihtsam siseneda turule ja arendada **andmepõhiseid teenuseid ning ärimudeleid**. Selleks tuleb analüüsida, kuidas suurte tehnoloogiahiidude või ka n-ö väravahoidjate käes olevaid andmemonopole väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele rohkem avada, võimaldades neil kasutada andmeid – õiglastel tingimustel ja tasu eest – ning väärindada neid toodete ja teenuste loomiseks
- 49. ELi andmemajanduse** reeglid on muutunud järjest keerulisemaks ja on killustunud. Eesti hinnangul tuleb keskenduda olemasolevate reeglite ja tööriistade paremale ning ühetaolisemale rakendamisele. Praktikas ei ole inimesed asunud neile antud andmeõigusi teostama, sest ei ole andmete ja uute reeglitega seo-

tud võimalusi ja ohte veel piisavalt teadvustanud. Euroopa Komisjon peab analüüsima, kuidas praktikas uusi andmehaldusmudeleid (nt erinevad andmevahendusteenused, andmeühistud) tööle panna, ning leida viise, kuidas inimeste andmeteadlikkust suurendada ja motiveerida andmeid jagama. Andmetöötluse läbipaistvust tuleb suurendada, näiteks koondades informatsiooni isikuga seotud andmete töötlemise ja andmenõusolekute kohta individuaalsele andmekontole, et pakkuda talle võimalusi teadlikumate valikute tegemiseks. Inimesed peavad saama osa oma andmete majanduslikust väärtusest ja suurendada tuleb inimeste kauplemissjõudu suhetes ettevõtetega, näiteks andmeühistute kaudu.

50. Edasi tuleb liikuda uute **andmeruumide loomisega** juba töös oleva tervise andmeruumi kõrval, nt keskkonna, liikuvuse, riigihangete, avaliku halduse, siseturvalisuse ja ehituse valdkonnas. Oluline on tagada andmete kvaliteet. Kvaliteetsete andmete kättesaadavus on andmepõhiseks innovatsiooniks ja kaksikpöörde saavutamiseks hädavajalik. Seega tuleb luua võimalused andmete standardiseerimiseks ja semantilise koostalitlusvõime saavutamiseks. Sellele ülesandele tuleb läheneda valdkondade kaupa, st vajaduse korral tuleb leida valdkonnale andmeruumis lahendused. Tagada tuleb ka andmeruumide omavaheline koostalitlusvõime. Ainult struktureeritud ja standardiseeritud lähenemisega andmetele on võimalik ellu viia **reaalajamajanduse** projekte ja Eesti poolt seni regionaalses koostöös arendatavaid algatusi laiendada kogu ELi ühtsele turule. Eestile on tähtis ka **kosmoseliikluse** keskne korraldamine ELis, millesse Eesti saab kõige enam panustada andmevahetusplatvormide, andmetöötluse, küberkerksuse ja e-teenuste kompetentsi kaudu.
51. Võttes arvesse ChatGPT-taoliste **tehisintellekti lahenduste** ülikiiret arengut ning kaasnevaid avaraid kasutusvõimalusi, tuleb analüüsida, kuidas nende muudatustega võimalikult kiirelt ja turvaliselt kohaneda. Komisjoni juhtimisel tuleb ekspertide ja liikmesriikide osalusel koostada valdkondlikud teekaardid, kuidas selliste suurte keelemudelitega seonduvat kajastada tehisintellekti puudutavates ELi õigusaktides (nt tehisintellekti määrus, isikuandmete kaitse üldmäärus).
52. Euroopal on vaja paremaid **andmesideühendusi** nii ELi sees kui ka muu maailmaga. Selleks on vaja strateegilisemat lähenemist üleeuroopalise side- ja andmetaristu kavandamisele, vältides Euroopa polariseerumist andmeperifeeriateks ja -keskusteks. Uute ühenduste rajamisel tuleb meil teha koostööd eeskätt teiste Balti riikidega, Poola ja Põhjamaadega, et meie huvidega arvestataks. Ühenduvuse paranemisele Eestis ning Eesti sidumisele ülejäänud maailmaga aitaksid kaasa ühtsed ELi reeglid selle kohta, et vähemalt põhivõrku kuuluvate transpordiühenduste ja energiataristu rajamisel tuleks paralleelselt alustada sideühenduste planeerimise ja ehitamisega. Kriisikindluse parandamiseks tuleb tähelepanu pöörata piisavate

satelliitühenduste olemasolule ning tuleviku vaatest on oluline mitte jääda maha järgmise põlvkonna mobiilsidevõrkude nagu 6G kasutusele võtmisel.

53. Arvestada tuleb **võrgu neutraalsuse printsiibiga**, mille kohaselt peaks kogu andmeliiklust käsitlema võrdsetel alustel, et tagada sõnavabadus ning julgustada konkurentsi ja innovatsiooni. Peame oluliseks, et veebisisu pakkujaid ei hakata maksustama ning neile oleks tagatud juurdepääs võrkudele võrdsetel alustel.

Oskused

54. Tuleb luua **tänapäeval ja tulevikus vajalike oskuste** arendamise ja omandamise võimalused, et tagada muutuva tööturu tingimustes inimeste konkurentsi- võime ning toetada rohe- ja digipöörde elluviimist. ELis tuleb ühiselt soodustada valikurohkeid **õpivõimalusi, aktiivset õpiränne** ning paindlikumat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel (nii formaal-, mitteformaal- kui ka informaalõppe kaudu). Isikute vaba liikumise soodustamiseks ning õpi- ja töörande edendamiseks peame vajalikuks ELi liikmesriikide vahel kõrg- ja keskhariduskvalifikatsioonide ja õpiperioodide vastastikust automaatset tunnustamist hiljemalt 2025. aastaks ning mikrovalifikatsioonide vastastikust tunnustamist hiljemalt 2030. aastaks. Seejuures peame vajalikuks vastastikuseid kokkuleppeid tunnustamise lihtsustamiseks ja kõrgkoolide abistamist tunnustamisprotsesside rakendamisel. Nii õppimise kui ka õpetamise eesmärgil õpirände võimaluste parandamiseks on Eesti eesmärk, et Erasmus+ ja Euroopa solidaarsuskorpuse programmi tegevuste individuaalsed toetusmäärad oleksid osalus-, reisi- ja elamiskulude katmiseks piisavad. Toetusmäärad tuleb leppida kokku läbipaistval ja avatud viisil ning korrigeerida neid programmi elluviimise jooksul regulaarselt. ELi koostöös tuleb kõrghariduse valdkonnas luua ja edendada paindlikke lühiajalise õpirände võimalusi, sh vähendades sellise õpirändevormiga seonduvat liigset bürokraatiat. Edendada tuleb eetikasuunistel põhinevat **tehisintellekti ja andmete kasutamist õpetamises ja õppimises**, sh õpetajatele ja õppuritele selleks vajalike oskuste andmise kaudu. Samuti on vajalik nii väljakujunenud kui ka kujunemisjärgus tehnoloogiatel põhinevaid digitaalseid õppevahendeid ja -tehnoloogiaid ELi tasandil toetatult arendada, testida ning nendega seotud teadusuuringuid teha.

Majandus- ja rahanduspoliitika

55. Eesti huvides on **stabiilne euro**. Kriisidele vastupanuvõime suurendamiseks peame hoidma riigieelarve vastutustundlikul kursil, arendama edasi kapitaliturgu, suurendades investeerimisvõimalusi rohe- ja digipöörde elluviimiseks, ning tugevdama pangandussektori kriisikindlust.
56. Viimaste aastate tervishoiu-, energia- ja julgeolekukriiside tõttu on liikmesriigid olukorras, kus riigivõlg on euroalariikides kasvanud keskmiselt 93%-ni SKP-st (Maastrichti lepingu eesmärk kuni 60%) ning inflatsioon püsib jätkusuutmatult kõrgel 5,8% tasemel (Euroopa Keskpanga eesmärk 2%). Euroala riikide keskmine eelarvepuudujääk oli 2022. aasta lõpuks 3,6% (Maastrichti lepingu eesmärk 3%). Samas kohustavad kliimamuutused ja elurikkuse kriis ellu viima rohe- ja digipööret ning julgeolekuolukorra tõttu vajame suuremaid kaitseinvesteeringuid. Järgmised majandus- ja rahanduspoliitika sammud peavad kriisidest väljudes tagama ELi majanduse konkurentsivõime, võtmeinvesteeringud ja jätkusuutlikkuse pikemas plaanis.
57. Uued **Euroopa majandusjuhtimise reeglid** peavad tagama võlakoormuse tegeliku jätkusuutliku vähenemise. Kõrge võlatasemega riigid peavad selleks viima ellu võlataset vähendavaid reforme. Vähem laenanud riikide puhul peab võlakoormus püsima jätkusuutlikult madalal tasemel (kuni 60% SKP-st). Samas peab riikidel säilima võime reageerida muutunud julgeolekukeskkonnale ning investeerida rohe- ja digipöördesse.
58. Välja tuleb arendada **ELi pangandus- ja kapitaliturgude liit**, et soodustada kohaliku kapitalituru arengut, sh väiksematel ja vähemlikviidsetel turgudel. Kindlustada tuleb stabiilsed kriisikindlad finantssüsteemid. Suurendada tuleb olulise tähtsusega **makseteenuste toimekindlust ja küberkerksust** ning tõhustada tegutsemisriigis piiriüleste teenusepakujate üle järelevalvet. Euroopa hoiuste tagamise skeemi loomiseks peab komisjon esitama kiiremas korras eelnõu. Keskne hoiusekindlustus aitaks vähendada riikide ja pankade omavahelist sõltuvust, mille tulemusena ei ole hoiustajad enam seotud oma riigi võimega toetada riiklikku fondi. Samuti oleks pankade maksekohustused sellisel juhul riigiti võrdsemalt jaotunud.
59. **Maksupoliitikas** on Eesti jaoks oluline, et maksuvaldkonna õigusaktide üle otsustatakse jätkuvalt ühehäälselt. Otseste maksude reguleerimine ELi tasandil peaks keskenduma eelkõige halduskoostöö tõhustamisele, et ära hoida maksude vältimist ja neist kõrvalehoidumist. Uute maksualaste ettepanekute puhul

tuleb arvestada nüüdisaegsete digitaalsete ärimudelite eripäradega (nt ettevõtete füüsiline asukoht ei pruugi kattuda majandustegevuse asukohaga). Peame oluliseks, et Eesti saaks maksimaalsel määral säilitada Eestis kehtiva kasumi reinvesteerimist soodustava ettevõtte tulumaksusüsteemi. Seetõttu on ettevõtete maksustamise pikemaajalise raamistiku (BEFIT) ettepaneku puhul oluline, et säiliks Eesti ja teiste liikmesriikide õigus ise määrata kasumi maksustamise hetke ja määra ning ei väheneks Eesti oodatav maksutulu. Soovime, et uute maksuettepanekute väljatöötamisele eelneks piisav aeg, et hinnata varasemate muudatuste praktilist rakendamist ja tegelikku mõju.

- 60. ELi tolliliidu** reformimisel peavad tollitoimingud muutuma usaldusväärse ettevõtja jaoks lihtsamaks ning lähtuma reaalaja andmevahetuse põhimõtetest, mis omakorda tooks kaasa halduskoormuse vähenemise. Vastavad andmetöötlussüsteemid tuleb järk-järgult tsentraliseerida ELi tolliandmekeskusesse. Liikmesriikide tolliadministratsioonide suutlikkuse suurendamise, ühetaolise tollikontrolli kvaliteedi, tõhusama ühise riskide hindamise (sh sanktsioonide ühtlaseks rakendamiseks) ning IT-halduse tagamiseks tuleb luua ELi Tolliamet.
- 61.** Lähiaastatel algavad arutelud ELi järgmise pikaajalise eelarve üle. Hiljemalt 2025. aasta juunis esitab Euroopa Komisjon **ettepaneku uueks 2028. aastal algavaks pikaajaliseks eelarveks**. Eesti jaoks on oluline valmistuda olukorraks, kus meie jõukuse kasvades ELi eelarve toetused oluliselt vähenevad. Näiteks ühtekuuluvuspoliitika toetused vähenevad vähemalt veerandi võrra. Uue eelarve väljatöötamisel tuleb avalikke hüvesid toetava poliitika kujundamisel arvestada julgeolekuohtude ja ELi kaitsevõime parandamise vajadusega, samuti ühenduste vajaduse, rohepöörde elluviimise, kliimaneutraalsuse ja elurikkuse taastamise eesmärkidega (2030. ja 2040. aasta vahe-eesmärkidega) ning ELi eeldatava laienemisega järgmise perioodi jooksul. ELi ühises eelarves väärtustab Eesti riikide ühishuvisid toetavaid suurima lisandväärtusega poliitikavaldkondi. Eelarve rakendamisel tuleks senisest enam kasutada tulemuspõhist lähenemist (taaste- ja vastupidavusrahastu näitel), kuid sellega ei tohi kaasneda ebamõistlikku halduskoormust. Tagatud peab olema paindlikkus ja võime muutuvates olukordades ELi eelarve abil kiiresti reageerida ning kohaneda.

Keskkond, maaelu ja energeetika

- 62.** Lähiaastatel tuleb leppida kokku ELi **2040. aasta kasvuhooonegaaside vähendamise eesmärkides** ja lubatud kasvuhooonegaaside heite kogumahu aastatel 2030–2050. Teeme põhjaliku mõjuanalüüsi, mille alusel saame hinnata Eesti võimalusi uute sihtmärkideni jõudmiseks. Peame oluliseks arvestada kasvuhooonegaaside vähendamisel ka kasvuhooonegaaside atmosfäärist eemaldamist selleks mõeldud tehnoloogiate abil ja vastavate tehnoloogiliste lahenduste arendamist (nt CO₂ püüdmise ja sidumise tehnoloogiaid). Eestis on maapiirkondi, mis sõltuvad majanduslikult põllumajandusest, turba-, metsa- ja puidutööstusest. Need piirkonnad vajavad kliimaneutraalsuse saavutamiseks ja elurikkust toetavamate meetodite poole liikumiseks õiglast üleminekut, et vajaduse korral tagada majandustegevuse ümberstruktureerimine maapiirkondades ning töökohtade säilimine.
- 63. Maakasutuse ja metsanduse** sektori puhul on tegemist ainukese sektoriga, mis lisaks heite tekitamisele suudab seda ka siduda. Ilma loodusliku sidumise suurenemiseta ei ole võimalik kliimaneutraalsuseni jõuda. Arvestades selle sektori olulisust kliimaneutraalsuseni jõudmisel ja samas elurikkuse kriisi süvenemist, on oluline, et uute kliimaeesmärkide seadmisel ja kliimapoliitika meetmete väljatöötamisel arvestatakse vajadusega **elurikkuse** seisundit säilitada ja parandada. ELi tasandil tuleb luua metsaseire raamistik, et hõlbustada avatud juurdepääsu täpsele, korrapärasele ja õigeaegsele teabele metsade seisundi ja majandamise kohta. Seejuures peavad metsamajandamisega seotud otsused austama subsidiaarsuse põhimõtet ja jääma liikmesriikide pädevusse. Luua tuleb ELiülene ökosüsteemi teenuste hinnastamise ja arvestamise metoodika, mis aitaks hinnata kasu, mida inimene looduselt saab, ja kahju, mida majandustegevusega põhjustab.
- 64.** Eesti eesmärk on arendada **kestlikku sinimajandust**, mis toetaks nii taastuvenergia tootmise suurendamist kui ka biomajanduse arengut. Selle saavutamiseks tuleb kohaldada samaväärseid merekeskkonna kaitse nõudeid kõikides ELi riikides, näiteks toitainete mõjude vähendamise ja kalakasvatuste puhul, mis loovad võrdsed konkurentsitingimused majandustegevuseks merel. Peame oluliseks mereseisundi hindamise kriteeriumide ühtlustamist ELis, tõhusat ning riikide vahel koordineeritud mereseiret ja andmevahetust. Kaaspüügi vähendamiseks soovime ELis hoogustada püügimeetodite ja -vahendite innovatsiooni ning arendada ja rakendada kuluefektiivseid digilahendusi, näiteks kaugseire ja elektroonilise seire süsteeme, nii kalapüügil kui ka järelevalves.

- 65. ELi kliima- ja energiapoliitika** peab kiirendama taastuvenergia kasutuselevõttu (taastuvenergia tootmist, salvestamist ja vajaliku võrgutaristu arendamist ning tehnoloogiate ja materjalide kättesaadavust), tagades samal ajal varustuskindluse ning energiatõhusate lahenduste kasutamise. Meretuuleenergia tootmispotentsiaali kasutamiseks, taskukohaste energiahindade tagamiseks ja majanduskeskkonna parandamiseks peab Eesti vajalikuks investeerimiskindluse loomist pikaajaliste elektriostulepingute soodustamise kaudu ning uute riikidevaheliste elektriühenduste ja Läänemere energiavõrgu rajamist. 2030. aastate alguses peaksid valmima Eesti-Läti neljas ühendus ja Eesti-Soome vaheline ühendus Estlink 3, mis tuleb ELi kaasrahastuse saamiseks lisada ELi prioriteetsete taastuvenergiaprojektide nimekirja. ELis juba prioriteetseks projektiks määratud Eesti-Läti meretuulepargi ja -võrgu projektile (ELWIND) tuleb tagada ELi kaasrahastus uuringute ja tööde tegemiseks. Balti elektrivõrkude sünkroniseerimist Kesk-Euroopaga tuleb kiirendada, et väljuda võimalikult kiiresti Venemaa juhitud sagedusalast (BRELL).
- 66. ELi elektritur** peab töötama võimalikult konkurentsipõhiselt ja läbipaistvalt. Elektriturukorralduse parandamisel on Eestile oluline, et tarbimise juhtimise kompenseerimine toimuks otse elektriturul ja soositaks erasektori põhiseid lahendusi, selleks et tipukoormust ja kulusid hõlpsalt vajaduse korral vähendada. Taastuvelektri turu suurendamiseks võtame eesmärgiks Balti elektriturul ühtse hinnapiirkonna loomise.
- 67.** Peame oluliseks turutingimustel **juhitavate elektrienergia tootmisvõimsuste** arendamist, et tagada varustuskindlus. Samuti on tähtis energia **salvestusvõimsuste rajamine**, mis toimuks põhjendatud juhtudel ELi kaasrahastuse abiga, kui see on vajalik salvestusturu käivitamiseks. Toetame **puidu kaskaadkasutust** vastavalt taastuvenergia direktiivile ja puidu kasutamist kõrgema lisandväärtuse loomiseks, mitte energeetilise puidu ekspordiks. Teeme koostööd tööstuslikus elektritootmises puidu põletamise lõpetamiseks Euroopa riikides. Eesti seisab **biogaasi** kasutamise soodustamise eest, kuna biogaas saab asendada energiatootmises maagaasi. **Rohevesinik tuleb võtta** laialdasemalt kasutusele ja arendada vesinikutehnoloogiaid, sh Euroopa vesinikuorgude ning Euroopa vesinikupanga kaudu. Näeme **tuumaenergia** olulist rolli kliimaneutraalsuse saavutamisel ELis, kui see on arendatud jätkusuutlikult, tuumakütus ja tehnoloogia on tarnitud usaldusväärselt riikidest ning tagatud on kõrge ohutustase.
- 68.** Kliimaneutraalse majanduse edendamiseks ja ELi majandusliku vastupidavuse tugevdamiseks tuleb suurendada **kriitiliste toorainete** (sh haruldaste muldmetallide) kaevandamist, töötlemist ja ümbertöötlemist ELis, et saavutada suurem toormesõltumatus. Kaevandamisotsused peavad jääma liikmesriikide pädevusse, kuid näeme vajadust lihtsustada ELi tasandil reegleid uute kaevanduste ja kriiti-

liste toorainete töötlemiskomplekside avamiseks, juhul kui liikmesriik nii otsustab. Strateegiliste tooraineprojektide loamenetluste lihtsustamisel ja halduskoormuse vähendamisel ei saa kaevandamise ega kaevandatud tooraine väärindamise keskkonnamõjudega arvestamist kõrvale jätta. Eesti toetab selleks vajaliku tööstuse tugevamaks muutmist ja kriitilise tähtsusega tooraineid sisaldavate jäätmete kogumise parandamist ning jäätmete maksimaalset võimalikku ringlussevõttu. Toorainete defineerimine kriitilisteks ja strateegilisteks peaks lähtuma nende toorainete kaevandamise eripäradest, kuna ühe tooraine kaevandamisega kaasnevad alati ka teised toorained ning tagada tuleb mõistlik ressursikasutus. Sõlmida tuleb ELi strateegilisi partnerlussuhteid toorainete tarneahelate kindlustamiseks ja mitmekesistamiseks, kuna osa toorainest tuleb ka tulevikus ELi importida.

- 69.** Ringmajandusele üleminekuga saame piirata kasvuhooonegaaside heidet ja elurikkuse kadu, vähendades jäätmevooge, ressursside tarbimist ja materjalide kasutamist. On oluline arendada **ringbiomajandust**, mille puhul tuleb kiirendada ja lihtsustada biotoormel põhinevate toodete ja materjalide turule jõudmist. Ringmajandusele ülemineku soodustamiseks tuleb välja töötada ELi toote ja selle pakendi disaini ja jäätmekäitluse nõuded ning standardid. Need võimendaks tootmises ja **jäätmekäitluses andmete ja digilahenduste** nagu digitaalhe tootepass ja roheväidete süsteemi ühtne ülesehitus arendamist ning efektiivset kasutuselevõttu. ELis on üks olulisemaid valdkondi tekstiili ringsuse saavutamise, kuna tekstiili tarbimine on üldise olulusringi seisukohast praegu neljas keskkonnale ja kliimamuutustele negatiivset mõju tekitav tegur. Selleks, et paraneks **tekstiilijäätmete** ringlusse suunamise suutlikkus nii Eestis kui ka mujal Euroopas, tuleb kokku leppida tekstiilitoodete disainikriteeriumides ja kohustuslikus ELi-üleises tekstiilivaldkonna tootjavastutuse süsteemis. **Jäätmekäitluse** arenguks on oluline jätkata ühtsete ELi standardite ja lahenduste väljatöötamist, nt ELi ühtne liigiti kogumise märgistus, pandipakendisüsteem, tekstiili- ja plastijäätmete ringlussevõtu tehnoloogiad. Oluline on keskenduda üha enam ka **ringsete ärimudelite**, nagu näiteks jagamismajandus, nõudluspõhine tootmine, ringkasutus- ja parandusteenused toetamisele erinevates majandussektorites.
- 70.** ELis tekib aastas elaniku kohta ligi 131 kg toidujäätmeid, mille turuväärtus on hinnanguliselt 132 miljardit eurot. Toiduraiskamisega kaasnevad kasvuhooonegaaside heide (7% koguheitest), tarbetu vee ja põllumajandusmaa kasutamine. **Toidujäätmete** tekke vähendamiseks ja **tervist toetavate ning keskkonnasäästlike valikute** lihtsustamiseks tuleb parandada tarbija teadlikkust. Soovime, et töötatakse välja ELi ülene märgisüsteem toidu toitainelise koostise kohta, mis esitatakse pakendi esiküljel, ja toidutootmise kestlikkuse kohta. Alkohoolsete jookide puhul tuleb pakendil välja tuua koostis ja energiasisaldus.

- 71. Põllumajanduses tuleb juurutada kõrgtehnoloogiad**, nagu kaugseire, automatiseerimine ja masinõpe, et parandada sektori konkurentsivõimet ja suurendada selle jätkusuutlikkust. **ELi ühine põllumajanduspoliitika** peab senisest enam pöörama tähelepanu ohutule, tervislikule ning senisest väiksema keskkonnamõjuga toidutootmisele, mis aitab kaasa kliima- ja elurikkuse eesmärkide saavutamisele. **Kestliku toidutootmise** arendamise puhul on oluline tagada ka toidujulgeolek: suurendada tootmist ja väärindamist võimalikult lähedal tarbimiskohale, vähendades samal ajal toidu raiskamist ja transpordikulu. Ühine põllumajanduspoliitika peab suutma kriisiolukordades kiiremini reageerida ning tagama tarneahelate toimimise. Põllumajandustootjatele mõeldud stiimulid ja toetused tuleks kujundada nii, et nad saaksid rakendada keskkonnanahoidlikumaid põllumajandustavasid ning saavutada keskkonna-, kliima- ja rahvatervise eesmärged. Toetame **süsinikuturgude** vabatahtlikku laiendamist põllumajanduse sektorile, et soodustada kvaliteetseid süsiniku eemaldamise tegevusi ja panustada ELi kliima- ning looduse taastamise eesmärkide saavutamisse. Põllumeestele võrdsete konkurentsitingimuste tagamiseks tuleb ELis kokku leppida ühtsed loomade heaolu nõuded, näiteks loomade pikamaaveo ja loomade puuris pidamise kohta.
- 72.** Ligikaudu 60–70% **ELi muldadest** on halvas seisundis praeguste majandamistavade tõttu. Põllumajanduslikud võtted peavad toetama mulla elustiku taastumist ja säilimist. Süsinikku mulda siduv majandamine võib märkimisväärselt panustada kliimaeesmärkide saavutamisse. Seetõttu tuleb edendada mulla tervist, ennetades mulla degradeerumist ja taastades degradeerunud maad. Selleks tuleb Euroopa Liidu tasandil välja töötada mullatervise nõuded. Mulla elustiku seire ja seisundi hindamiseks on vajalikud ühtsed suunised Euroopa tasandil. Säästvamate majandamisviiside edendamine nagu agrometsandus, mahe- ja märgalaviiljelus, aga ka taime- ja loomakasvatuse integreerimine on olulised lahendused mulla tervise edendamisel.
- 73.** Kestlike **põllumajandustavade juurutamiseks toetame ELi teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni**, mille tulemusena väheneb taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamine. Kiirendada tuleb uute aretustehnoloogiate ning bioloogiliste taimekaitsevahendite väljatöötamist ja täppisviljeluse tehnoloogiassiiret, mis on olulised kliimamuutusega kohanemiseks ning mulla ja ökosüsteemide degradeerumise ärahoidmiseks. Väetamise ja taimekaitsevahendite keskkonnamõju vähendamisel tuleb arvestada liikmesriigis seni tehtud edusammudega kõigile liikmesriikidele ühetaoliste arvuliste eesmärkide seadmise asemel. Innovatiivsete lahenduste kasutuselevõtu kiirendamiseks tuleb lihtsustada nende turule toomist ning tagada kättesaadavus ka väiksematel turgudel.

RUUM JA LIKUVUS

- 74. Hooned** moodustavad ELis ligi 40% energia kogutarbimisest ja 36% energia-sektori kasvuhoonegaaside heitest. **Transpordisektor** moodustab ligi veerandi ELi heitkogustest ning sektori süsinikuheide on vaatamata säästlikumate sõidukite kasutuselevõtule alates 1990. aastast kasvanud. Selle trendi ümberpööramiseks on ELis äsja kokku lepitud luua hoonetele ja transpordile alates 2027. aastast heitkogustega kauplemise süsteem, mis on energiasektoris tõestanud end tõhusa heitkoguste vähendamise vedajana. Lisaks süsiniku maksustamisele tuleb ehituses ja transpordis läbivalt arvestada planeeringute ja rajatiste terviklikku süsinikujalajälge, mis aitaks arvesse võtta hoonefondi ja liikuvuse pika-aegset mõju ning läheneda elukeskkonna arendamisele terviklikult.
- 75.** Eesti peab oluliseks **digiehituse andmeruumi loomist**, et tõhustada digitööriistade ja andmete kasutamist ehitamisel ja renoveerimisel. Kasutusele tuleb võtta ehitustoodete ja materjalide digitaalsed tootepassid, et edendada loodusvarade säästlikku kasutamist. Hoonete elukaare hindamise ning süsinikujalajälje arvu-tamise meetodikad tuleb ELis ühtlustada ja edendada nende kasutuselevõttu. Taristu ja hoonete ehitamisel ja renoveerimisel tuleb energiatõhususe nõuete kõrval arvestada ka **kvaliteetse ruumiloom**e ja Bauhausi põhimõtetega. Esma-joones tuleks keskenduda keskkonnasäästlikule ehitamisele, ligipääsetavuse tagamisele, hoonete sisekliima parandamisele, taskukohaste elamispindade rajamisele ning energiatarbimise ja liikuvusega seotud taristule. Peame vajalikuks nende põhimõtete arvestamist terviklikult nii projekteerimises kui ka ehitushangetes, sh ELi kaasrahastuse toel tehtavates investeeringutes. Hoonete renoveerimist toetavad ELi meetmed peavad võimaldama neid kasutada ka sellise ehituspärandi puhul, mille energiatõhusust ei saa soovitud määral suurendada (miljööväärtslikud ja muinsuskaitse all olevad hooned).
- 76.** Transpordis ja liikuvuses tuleb senisest kiiremini minna üle **keskkonnakestlikele kütustele**. Alternatiivkütuste kasutuselevõtul toetab Eesti tehnoloogianeutraalsust. **Kütuste ja kaasneva taristu arendamine** peab olema osa Euroopa ühi-sest liikuvuspoliitikast, eeskätt kestlikke kütuseid kasutavate laevade, lennukite ja raskeveokite kui ressursimahukat arendust nõudvate sõidukite puhul. Transpordi süsinikuheite maksustamisega saadav tulu tuleb maksimaalselt suunata

tagasi sektorisse roheinvesteeringute tegemiseks. Raskeveokitele ja bussidele uute heitenormide kehtestamisel on Eesti jaoks oluline, et säiliks ka biogaasi kasutamise võimalus. **Lennunduses** tuleb kestliku lennukikütuse kättesaadavus tagada ka ELi geograafilistel äärealadel. **Laevade** kaldaelektri kasutamise nõuete täitmiseks on olulised ELi vahendite võimalused võrgutaristusse investeerimiseks, kaaludes samas rahastusmudeleid, mille põhimõte on, et kasutaja maksab. **Laevanduse** ülemineku edendamiseks, sh autonoomsete laevade ja paberivaba kaubaveo reguleerimiseks, tuleks lahendused leida eelistatult Rahvusvahelise Mereorganisatsiooni tasandil, et tagada ELi operaatorite üleilmne konkurentsivõime.

77. Euroopa põhja-lõuna-suunaliste koridoride väljaehitamiseks, sõjalise liikuvuse parandamiseks ja liikuvussektori kasvuhoonegaaside heite vähendamiseks tuleb 2030. aastaks valmis ehitada **Rail Baltic**. Kuna kliimapoliitika tingib ELi vahendite suunamise aina enam keskkonnasäästlikumatele liikumisviisidele, siis praeguse prognoosi kohaselt jäävad üleeuroopalise transpordivõrgustiku (TEN-T) 2030. aasta eesmärgid põhivõrgumaanteede nõuetekohaseks väljaehitamiseks saavutamata, mistõttu on Eestile oluline põhivõrgu maanteede kehtestatud nõuete kohapealseid erinevaid olusid (sh liiklustihedust) arvestav paindlikkus. **Lennunduses** peab Eesti vajalikuks Balti riikide ja Poola lennuliiklusteeninduste likviidsuse parandamiseks püsiva lahenduse leidmist Venemaale kehtestatud sanktsioonide tõttu, mis on negatiivselt mõjutanud regiooni õhuruumi kasutamist. ELi tasandil tuleb reguleerida **isejuhtivate sõidukitega** seotud küsimused ja soodustada **linnalist mikromobiilsust**. Näiteks tuleks luua elektritõukerataste ja isejuhtivate sõidukite kasutusele võtmist ning turule laskmist lihtsustavad ühtsed tehnilised nõuded ja tüübikinnitused.
78. Euroopa Liidu üleselt tuleb võtta kasutusele **digitaalne juhiluba**. Puudega inimeste ühiskonnaelus aktiivse osalemise toetamiseks ja ELis vaba liikumise võimaluste parandamiseks soovime võtta kõigis liikmesriikides kasutusele **ühtse ELi puudega isiku kaardi ning parkimiskaardi**. Ühtse ELi puudega isiku kaardi digitaalset vormingut peab toetama Euroopa tasandil verifitseerimist võimaldav digilahendus ja see peab olema lisatav Euroopa digiidentiteeditaskusse.

TERVIS

- 79.** Euroopa Liidus müügiloo saanud **ravimid** jõuavad Eesti patsientideni palju hiljem kui Lääne- ja Kesk-Euroopa riikides. Euroopa Liidu ravimipoliitika peab seadma esikohale patsientide vajadused ja tagama ravimite õigeaegse kättesaadavuse ka väikestel turgudel. Seejuures peame vajalikuks ergutada innovatsiooni eriti just katmata ravivajadusega valdkondades ja motiveerida ravimitootjaid tooma ravimeid turule kõikides ELi riikides, kus ravimile on antud müügiluba. Oluline on soodustada geneeriliste ravimite tootmist ja turule toomist, kuna need on hinnalt taskukohasemad nii patsientidele kui ka tervishoiusüsteemidele. Nende eesmärkide saavutamiseks on vajalik kiiresti kokku leppida ELi ravimiregulatsiooni reformis. Ravimite tarneriskide vähendamiseks ning ELi säilienõtkuse tagamiseks kriiside korral tuleb analüüsida võimalusi suurendada ELis oluliseimate ravimite ja nende koostisainete tootmist. Ravimivarudega seotud tegevuste kokkuleppimine ELi tasandil aitaks luua selgust tarneahela osalistele ja hoida kokku kulusid.
- 80.** Terviseandmete piiriülese kasutamise hõlbustamiseks ja innovatsiooni toetamiseks on vajalik leppida kokku **Euroopa ühtse terviseandmeruumi** reeglites ning toetada võimalikult paljude ELi riikide ühinemist loodava piiriülese taristuga, et muu hulgas edendada e-retsepti ELi ülest kasutuselevõttu. Oluline on ka luua turvaliste andmetöötluskeskkondade jaoks ELi tasandil kesksed lahendused. Personaalmeditsiini lahenduste väljatöötamiseks ja tervishoiu rakendamiseks tuleb jätkata geeniandmetele keskendunud ELi koostööprojekte; tagame neis Eesti aktiivse ja delikaatsete isikuandmete kaitse põhimõtetest lähtuva osalemise.
- 81.** Eesti eesmärk on vähendada **tubaka ja nikotiinitoodete tarbimist**, seda eriti noorte seas, samuti vähendada elukeskkonnas kokkupuudet teisese tubakasuitsuga. Piirata tuleb kaugmüügi võimalusi ning maitse- ja lõhnaainete kasutamist tubakatoodetes ning laiendada nõudeid ka uudsetele tubaka- ja nikotiinitoodetele.

AVATUD ÜHISKOND JA RIIGIVALITSEMINE NING PERSONAALNE RIIK

- 82.** Eesti lähtub ELi-suunalistes tegevustes **avatud riigivalitsemise põhimõtetest**. Töötame selle nimel, et ELi otsuste tegemise protsess oleks nii kodanike, ettevõtete kui ka huvirühmade jaoks kaasav ja läbipaistev ning et avatud ühiskonnale omaselt toetaksid ELi poliitikavaldkonnad liidu eesmärkidest lähtuvalt ühist väärtust loovaid muutusi. Kaasame huvirühmi vastavalt kaasamise heale tavale nii ELi asjade kohta seisukohtade kujundamise kui ka õigusaktide eelnõude edasiste läbirääkimiste käigus. Poliitika jõustamisel ja rakendamisel tuleb **personaalse riigi põhimõtteid** järgida ka ELi tasemel, st maksimaalselt ära kasutada tehnoloogilisi lahendusi, et kodanike ja ettevõtete jaoks piiriüleisel tegutsemisel halduskoormust vähendada.

Avatud riigivalitsemine

- 83.** Eesti eesmärk on tagada **poliitilise konkurentsi ausus ja läbipaistvus**. Selleks toetame ka ELi tasandil ühiste sammude astumist, suurendades mitteerakondlike ühenduste tegutsemise läbipaistvust (nt lobiregistrite ühtlustamise ja tegelike kasusaajate kontroll) ning nende üle toimuvat järelevalvet, et välistada varjatud välismõju.
- 84.** Eesti jaoks on oluline, et **ELi ühtse turu reeglite kokkuleppimisel** ei hägustuks **haldusõiguse ja karistusõiguse piirid**. Liikmesriikidele peab liidu õiguse rikkumistele reageerimisel jääma õigus valida nende karistusõiguse aluspõhimõtete-ga sobivat menetlusliiki ja -korda. Vältida tuleb haldustrahvi või halduskaristuse mõistega Eesti karistusõiguse süsteemi ulatuslikku muutmist. Liikmesriikidele peab jääma võimalus **sanktsioneerida siseturu reeglite rikkumise** korral vaid raskeid rikkumisi, lähtudes viimase abinõu (*ultima ratio*) põhimõttest, mille kohaselt iga rikkumine ei peaks olema kohustuslikus korras karistatav. Karistused peavad olema proportsionaalsed ning tagada tuleb isikute põhiõiguste kaitse.

- 85.** Eesti on olnud Euroopa Liidu liige peaaegu kakskümmend aastat, ent meie regiooni huvide kaitse ning võimalused otsuseid mõjutada on endiselt piiratud, mh seetõttu, et vaid üksikute sel sajandil ELiga liitunud riikide esindajad on jõudnud **ELi tippjuhtide** sekka. 2024. aasta juunis toimuvate Euroopa Parlamendi valimiste ning sellega kaasneva tippametikohtade täitmise puhul on oluline regionaalne koostöö kandidaatide toetamiseks.
- 86.** Samuti on Eesti nähtavuse ja mõjukuse suurendamiseks oluline **suurendada Eesti esindatust ELi avaliku teenistuse kõikidel astmetel**. Tagada tuleb ELi praktika- ja karjäärivõimaluste info kättesaadavus Eestis, ELi karjäärist huvitatute nõustamine ning kasutada maksimaalselt ära kõiki võimalusi lähetada inimesi nii erinevatele praktikakohtadele kui ka riiklike ekspertidena.

Personaalne riik ja halduskoormuse vähendamine

- 87.** Personaalse riigi lahenduste toimimiseks ELi tasandil tuleb luua **Euroopa digiidentiteet (nn Euroopa digitaalse identiteedi ökosüsteem)**. Selleks tuleb esimesel võimalusel kokku leppida digitaalse identiteedi ja sellega seotud usaldusteenuste raamistikus (nn eIDAS⁶ 2.0 määrus). Euroopa digiidentiteedi rakendamine annab võimaluse Eestis juurutatava personaalse riigi kontseptsioon ELi tasandile viia. ELi digikukkur on sobiv baasinfrastruktuur, mille peale tuleb üles ehitada kvaliteetsed, kasutajamugavad **üleeuroopalised e-teenused**, nagu oli seda COVID-19 tõendi edulugu. Eesti tegutseb selle nimel, et digikukur hakatakse kasutama üle Euroopa võimalikult paljude teenuste puhul, nagu näiteks digitaalse elamisloa rakendus, juhiluba, puudega isiku dokumendid, digiretseptid, sotsiaalkindlustuse koordinaatsioon, digitaalsed reisidokumendid ning e-viisad. Töötame selle nimel, et maailma esimeste m-valimiste läbiviimine oleks võimalik Euroopa Parlamendi valimistel 2024. a.
- 88.** Euroopas on vaja luua toimivad **nn Euroopa ühishüve e-teenused (European public goods)**. Need on e-teenused, mis toimivad ELi kui terviku huvides ning mida on võimalik vähemalt osaliselt ühiselt rahastada. Ühishüveliste teenuste olemasolu eeldab liikmesriikides teatava digitaalse baastaseme saavutamist avalikus sektoris nii suutlikkuse kui ka turvalisuse vallas. Et aidata parandada avalike e-teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti liikmesriikides ning suurendada andmekogude koostalitlusvõimet Euroopas, tuleb ELis muuta avaliku sektori tarkvara pinu sarnasemaks ning muuta süsteemid omavahel koostalitlusvõimeliseks. Selleks on vaja ühtlustada hankereegleid ja rahastustingimusi, kasutada vajaduse korral standardiseerimist ning soodustada

6. The eIDAS Regulation aims to facilitate the cross-border use of e-services.

riigi ja kohalike omavalitsuste tasandi piiriülest ühistegutsemist, kasutades selleks nt Euroopa digitaristu konsortsiumeid ja ühishankeid. Heade lahenduste baasil tuleb luua lihtsustatud eteenuste hankevormid, mida saaks (taas)kasutada ja sobitada järjest väiksema kuluga. Infotehnoloogia valdkonnas soovib Eesti, et ELi rahastuse kasutamisel oleksid võimalikud erandid, mis lubaksid kasutada ELi raha (põhjendatud juhtudel) infosüsteemide ja teenuste ülalpidamiseks ehk mitte üksnes ühekordseks süsteemi rajamise investeeringuks.

- 89.** Eesti toetab Euroopa Komisjoni eesmärki **vähendada ettevõtete ja avaliku sektori aruandluskoormust 25% võrra**. Euroopa konkurentsivõime suurendamiseks ja aruandluskoormuse vähendamiseks tuleb ELi tasandil võtta kasutusele andmepõhise aruandluse ehk reaalamajanduse põhimõtetele tuginevad lahendused. Selleks on vaja kokku leppida reeglid andmete standardiseerimise, kvaliteedi ja kättesaadavuse kohta kogu tarneahela ulatuses. Aruandluskohustuse peab kujundama selliselt, et lähtutakse andmete ühekordse esitamise põhimõttest ning andmeid oleks võimalik taas- ja ristikasutada: infosüsteemid suhtlevad omavahel ning kui andmed on juba sobival kujul olemas, siis ei küsita neid uuesti. Aruandluskohustuse lihtsamaks täitmiseks on vajalik koos seadusandlike ettepanekutega võtta võimaluse korral kasutusele ühised digitaalsed tööriistad koos standardiseeritud meetodikaga, et muuta aruandlus ettevõtete jaoks võimalikult automaatseks ja lihtsaks. Personaalse riigi lahenduste loomisel tuleb tagada ka lahenduste piiriülesus. Selleks on vajalik jätkata piiriülest regionaalset koostööd eeskätt Balti riikide ja Põhjamaadega. Paralleelselt tuleb viia projekte ELi tasandile (nt piiriülesed veosehded ja kestlikkuse aruandlust lihtsustavad tööriistad).
- 90.** Seadusandlike ettepanekutega kaasnevates mõjuanalüüsides peab olema põhjalikult kaalutud **mõju halduskoormusele** ning õigusaktide **kumulatiivset mõju**, st mõju koos muude õigusaktidega. Juba õigusakti väljatöötamisel tuleb paremini arvestada ettevõtja nende kulutustega, mis kaasnevad tema tegevuse ELi õigusaktist tulenevate nõuetega vastavusse viimisega. Peame vajalikuks, et koos seadusandliku eelnõu ettepanekuga esitab komisjon ka delegeeritud ning rakendusaktide eelnõud, et oleks võimalik hinnata õigusaktide kogumõju ja rakendatavust. Õigusaktis tuleb selgelt piiritleda komisjoni volitused liikmesriikide haldus- ja eelarvekoormust suurendavate delegeeritud ja rakendusaktide vastuvõtmiseks. Direktiivide ülevõtmisel riigisisisesse õigusesse ei peaks käsitlema küsimusi, mis ei kuulu direktiivi reguleerimisalasse.

Avatud ühiskond

- 91. Vaba ja kvaliteetne meedia** on demokraatliku ühiskonna üks olulisemaid alustalasid ning sellel on oluline roll Euroopa inforuumi terviklikkuse tagamisel. Sõnavabaduse, meedia sõltumatuse ja mitmekesisuse kaitsmiseks ning Euroopa meediaturu jätkusuutliku ja läbipaistva toimimise tagamiseks tuleb võtta vastu ELi meediavabaduse määrus. Seejuures peavad uued reeglid arvestama meediaturu eneseregulatsiooni mehhanisme. Kokku tuleb leppida tõhusad vahendid väljaspool ELi asutatud ja kolmandate riikide mõju all olevate meediateenuse osutajate sellise tegevuse piiramiseks, mis ohustab riigi julgeolekut (nt süsteemne desinformatsiooni levitamine), ning tagada meediavabaduse määruse nõuete kooskõla digiteenuste määrusega platvormidele pandud kohustustega. Peame vajalikuks suurendada reklaamitulude läbipaistvust ja tagada nende õiglasem jaotumine. Selleks tuleb meedia kasutajaskonna mõõtmise süsteemide ja meetodite läbipaistvuse parandamiseks töötada välja ühtsed suunised, mida peaksid teiste seas järgima ka ELi ühtsel turul tegutsevad suured sotsiaalmeedia- ja videojagamise platvormid. Mõõtmisandmed tuleb avalikustada.
- 92.** Eesti eesmärk on tegeleda tõhusalt **infomanipulatsioonide leviku takistamisega**. Euroopa Liidu digiteenuste määruse reeglid kohustavad väga suuri platvorme (*very large online platform, VLOP* – rohkem kui 45 miljonit kasutajat ELis) tegelema süsteemsete riskide, sealhulgas desinformatsiooni ja ebaseadusliku sisu kahjuliku mõju piiramisega. Selleks, et suurtel platvormidel ei oleks võimalik oma hoolsuskohustusest ja järelevalvest kõrvale hiilida, peab Euroopa Komisjon suuremat tähelepanu pöörama sellele, et platvormide esitatud kasutajate hulk vastaks tegelikkusele. Tuleb kaaluda lisavõimalusi väga suurte platvormide määramisel: kui näiteks platvormil on suur mõju juba kolmes või enam liikmesriigis, siis võiks ta kvalifitseeruda väga suureks platvormiks digiteenuste määruse mõttes, mis tagaks Euroopa Komisjoni järelevalve.
- 93. Kultuuri säilitamiseks, arendamiseks ja kättesaadavuse tagamiseks** peavad ELi tasandi algatused toetama teoste ja kultuuripärandi digitaliseerimist, sh digitaalsete vahendite väljatöötamise, rakendamise (nt Europeana), masinloetavuse tagamise ja digipädevuse arendamise abil. Samuti tegutseme selle nimel, et ELis loodaks kõigile liikmesriikidele võimalus digitaliseeritud kultuuripärandi säilitamiseks ka väljaspool liikmesriiki.
- 94.** Eestile on oluline, et ELis edendatakse **kõigis poliitikavaldkondades soolist võrdsust ja võrdseid võimalusi, sh ligipääsetavust**. ELis **diskrimineerimis-**

vastase kaitse tugevdamiseks peame vajalikuks võtta vastu võrdse kohtlemise direktiiv, millega ühtlustatakse kaitset rahvuse, rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude ning seksuaalse sättumuse alusel. Euroopa Liidu koostöö raames ei tohi teha järeleandmisi soolisuse ja soolise võrdsuse aluspõhimõtetes ning mõistekasutuses.

95. Otsuste teadmispõhisuse ja kvaliteedi parandamiseks peame tähtsaks, et **poliitika kujundamisel ja elluviimisel** arvestatakse kõigis valdkondades erinevate elanikkonnarühmade (sh puudega inimesed, noored, vanemaealised, naised-mehed) olukorda, huve ja vajadusi. Selleks peame vajalikuks, et ELi tasandil oleksid olemas ebavõrdsuse analüüsimist võimaldavad andmed ja tagatud ELi otsustusprotsessides osalejate soolise võrdsuse ning võrdsete võimaluste edendamise alane teadlikkus ning oskused ja ressursid. Töötame selle nimel, et ELi tasandil kasutataks paremini ära ning vajaduse korral tõhustataks noorte kaasamise mehhanisme.

